

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 17

21 januari 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Geloofsbeleving van jongeren tussen veertien en achttien jaar II

UIT DE SCHRIFT

Henoch, de frontsoldaat

KERKELIJK LEVEN

Wat is gereformeerd?

KIJK OP

Amersfoort -West

Ingezonden

BOEKBESPREKING

Rondom de doopvont I

Voetsporen van voorgangers II

Wij zien Jezus

De heren Van Driel en Kole hebben hun enquête naar de godsdienstbeleving van jongeren tussen 14 en 18 jaar op 3 prot.-christelijke en 3 reformatorische scholengemeenschappen zo opgezet, dat eerst gevraagd is naar de contacten die de leerlingen hebben in de vorm van ongedwongen praten over alles en nog wat, in de familie, op school, in de kerkelijke gemeenschap, in de vrije tijd.

Geloofsbeleving van jongeren tussen veertien en achttien jaar

II

Bevonden is dat er in de kringen van de reformatorische scholen (R) meer gesproken wordt in gezins- en familieverband, dan in de kringen van de prot.-christelijke scholen (P-C). De functie van gezin en familie blijkt in R groter. De ontbindende invloed van de ik-cultuur werkt daar minder sterk door. Dat er zowel in R als in P-C meer gesproken wordt met moeder dan met vader, bevestigt volgens de schrijvers de tendens dat vader op de achtergrond raakt. Dat lijkt me niet juist. Vroeger zal dat ook het geval geweest zijn. Allereerst is de moederbinding ook op die leeftijd nog sterker dan de vaderbinding. Maar de plaats van moeder in het gezinsleven brengt ook mee dat er meer gelegenheid voor een gesprek met haar is, dan met vader. Op-

merkelijk is dat bij de contacten op school 281 vooral door de jongens op R aanmerkelijk meer met leraren gesproken wordt dan op P-C. Dat het spreken met de dominee op R hoger scoort dan op P-C was te verwachten. Wat het *luisteren* naar wat jongeren zeggen betreft, blijkt dat vrienden en vriendinnen nog het meest weten te luisteren. In de familie scoort moeder het hoogst als luisteraarster. Erg vind ik dat er maar in 6 van de 10 gevallen besef is dat er in de familie werkelijk naar hen geluisterd wordt. Op school en catechisatie ligt dit nog lager. Luisteren van ouderen naar jongeren blijkt een moeilijke zaak te zijn. Dat zoiets vervreemding en vereenzaming van de jongeren in de hand werkt, is een duidelijke zaak.

■ Praten over God en geloven

Na de vragen over de algemene communicatie houdt de enquête zich bezig met het *praten over God en geloven*. Het blijkt dat leerlingen van R, vooral meisjes, opmerkelijk meer over God en geloven spreken dan leerlingen van P-C. Met vader en moeder zelfs ruim eens zoveel. Toch door de jongens nog maar in 3 van de 10 gevallen. Door de meisjes in 5 van de 10 gevallen. Onderling en op school wordt weinig over God en geloof gesproken. Dat ook wanneer *daarover* wordt gesproken maar weinig een luisterend oor wordt gevonden, bevat een scherpe aanklacht tegen de ouderen. Leerlingen van P-C zeggen maar in 4 op de 10 gevallen dat er dan echt naar hen geluisterd wordt. In de kerkelijke gemeenschap ligt dat nog iets lager. Het maakt de zaak weinig beter dat er 'soms' wel meer naar hen geluisterd wordt. Op R ligt dit 10% hoger. Maar dat is nog laag.

■ Specialisatie van de vragen

Na de algemene vragen over praten over God en geloven zijn er vragen gesteld over *God*,

Jezus, de Heilige Geest; over zonde, schuld, geloven, bidden; over de kerk, catechisatie, godsdienstonderwijs. Daarbij komt naar voren dat op R bijna 100 % gelooft in *het bestaan van God*. Op P-C is dat ongeveer 75 %. Maar slechts de helft van de jongens gelooft daar in God als de Schepper van hemel en aarde. Voor meisjes ligt dat daar nog op 75 %. Wat *zonde en schuld* betreft, gevoelen die leerlingen zich niet zo schuldig. Vooral niet tegenover God. Het meest schuldig voelen zij zich ten opzichte van de medemens dichtbij. Maar dan is het nog maar 1 op 10 die voluit toestemt zich schuldig te voelen. Op R voelt 95 % zich schuldig tegenover God en 93 % ten opzichte van de medemens. Over *Jezus* zegt ongeveer 87 % van R dat Hij de Zoon van God is, die gekomen is om de zonden te vergeven. Zijn opstanding en hemelvaart worden vrijwel unaniem aanvaard. Toch zegt slechts 71 % van de jongens: *Jezus zegt me veel*. Op P-C gelooft maar 50 % van de jongens en 65 % van de meisjes dat Jezus de Zoon van God is die gekomen is om de zonden te vergeven. Daar wordt Hij veel gezien als een voorbeeld dat navolging verdient. Slechts 38 % van de jongens en 52 % van de meisjes heeft ingevuld: Jezus zegt me veel. Van *de Heilige Geest* zeggen zelfs veel leerlingen van R dat Hij hen weinig zegt. (45 % van de jongens en 36 % van de meisjes).

Bij de vraag wat *geloven* is scoort het hoogst: *vertrouwen op God dat Hij voor je zorgt*. Zo oordeelde ongeveer 60 % van de leerlingen van P-C en 87 % van de leerlingen van R. De antwoorden over *bidden* stemmen overeen met de reeds verkregen gegevens. Op P-C bidt 25 % van de jongens nooit; 37 % zegt dikwijls te bidden. Voor de meisjes ligt dit op ongeveer 50 %. Op R bidt 63 % van de jongens en 79 % van de meisjes veel. De inhoud van het gebed is meest: vragen om hulp.

Het verwondert niet dat er aanmerkelijke verschillen bestaan ten aanzien van *het leven na de dood*. Maar ruim de helft van de leerlingen van de P-C gelooft dat er een hemel is en een derde dat er een hel is. Onzeker is daarover respectievelijk 25 % en 40 %. Maar ook op R blijken niet allen van het bestaan van hemel en hel overtuigd. Voor de hemel ligt dat op 95 %, voor de hel op 93 %. Maar de hel imponeert toch meer dan de hemel. De helft van hen is bang in de hel te komen. Op de vraag: *geeft uitzicht op de hemel straks je hier en nu nieuwe moed en kracht* was het antwoord van slechts 2 op 10 leerlingen van P-C positief. Maar op R is dit ook maar 3 op 10. De oorzaak hiervan kan wel eens liggen in de prediking, die meer een

waarschuwing is voor hel en verdoemenis, dan een prediking van verzoening met God door het zoenbloed van het kruis als levenswerkelijkheid voor vandaag. Als het evangelie schraal verkondigd wordt, en dan ook nog opgaat in 'toekomstmuziek', kan er moeilijk voor het heden bemoedigende kracht van uitgaan.

Ook *de kerk* heeft in de enquête een grote plaats gekregen. Vooral ten aanzien van de *kerkgang* is er groot verschil. Zo gaat maar 37 % van P-C elke zondag naar de kerk, tegen 95 % van R. Niet gevraagd is naar het tweemaal per zondag naar de kerk gaan. Een groot aantal van P-C vindt dat de ouders hen vrij moeten laten om wel of niet naar de kerk te gaan (72 %). Bij R vindt deze stelling bij 20 % instemming. *Zinvol* wordt de kerkgang door respectievelijk 23 % en 69 % gevonden. Daarbij scoort de preek nog het hoogst, en daarna het samen-zijn. Ongeveer 35 % van P-C zegt de preek 'meestal wel' te begrijpen. Voor R ligt dit op ruim 45 %. Slechts 30 % van P-C is van oordeel dat de kerk *politieke uitspraken* moet doen. Bij R ligt dat voor jongens op 82 % en voor meisjes op 50 %. Dit komt waarschijnlijk omdat abortus en euthanasie naast kernbewapening als 'politieke zaken' worden genoemd.

Het verschil in waardering van catechisatie en godsdienstonderwijs is ook groot. Zo'n 65 % op P-C acht catechisatie niet nodig, terwijl maar 10 % een gunstig oordeel heeft over het godsdienstonderwijs op school. Voor R ligt dat op ongeveer 35 % en ruim 50 %.

Eén van de slotconclusies is, dat in de kring van R centrale geloofszaken vrijwel zonder voorbehoud worden geloofd. Maar het zegt en doet hen maar weinig. Het is vooral een verstandelijke aanvaarding. Daarbij moeten we in aanmerking nemen dat het gaat om jongelui die nog in de crisis der jeugd zijn. Een gerijpt geloofsleven kan van hen over het algemeen nog niet worden verwacht. Maar hier kom ik bij de beoordeling van de enquête nog op terug.

■ Nog een enquête

Ook op een gereformeerde scholengemeenschap is dezelfde enquête gehouden. Uiteraard liggen de uitkomsten daarvan het dichtst bij die op R. Toch zijn er enkele dingen die opvallen. Allereerst vinden deze leerlingen dat er meer naar hen geluisterd wordt in de familie en in de kerkelijke gemeenschap. Ze spreken zich ook wat vrijer uit over hun vragen, twijfel en ongeloof, zowel thuis als ook onder elkaar, met vrienden en vriendinnen. Op de vraag: *Wie is God voor jou?*

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattern.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

wordt vrijwel algemeen er mee ingestemd dat God Vader is. Ook wordt bijna algemeen Jezus erkend als de Zoon van God, die gekomen is om de zonden te vergeven. Dat ligt bijna 10 % hoger dan op R. Jezus zegt 9 van de 10 jongens erg veel en bijna alle meisjes. Op R geldt dat maar 7 op 10. De Heilige Geest zegt 8 op 10 erg veel. Op R is dit 4 op 10. Bang om in de hel te komen is 1 op 6, terwijl dit bij R 5 op 10 is. Slechts twee zeggen de kerkgang niet zinvol te vinden. Maar toch vindt ook 1 op 5 jongens dat de ouders hen daarin vrij moeten laten. Ongeveer 7 op 10 zeggen de preek meest wel te begrijpen. Bij R ligt dat ongeveer 5 op 10. Hoger ligt ook het zelf problemen aan de orde mogen stellen op de catechisatie. Het 'heel vaak' scoort bij de jongens 30 %, bij de meisjes zelfs 50 %, terwijl dat op R ligt op 13 % en 16 %. Maar het godsdienstonderwijs komt er op R beter af. Meer dan de helft vindt het daar in de hogere klassen goed. In de gereformeerde scholengemeenschap vindt dit maar een derde van de leerlingen. Maar het verschil wordt met 'soms wel goed' weer ingehaald. Nog niet 1 op 10 oordeelt op beide schooltypen negatief, terwijl dit geldt van 4 op 10 op P-C.

Deze enquête is wel maar op 1 gereformeerde scholengemeenschap gehouden, maar doet weinig afbreuk aan de waarde ervan. Bij de andere enquête zijn geen opmerkelijke verschillen gevonden tussen de scholen van eenzelfde signatuur.

C. G. Bos

Rectificatie

In het hoofdartikel van vorige week is in de laatste alinea op pag. 267 een zeer storende zetfout ontstaan. De woorden *werkloosheid* en *werkeloosheid* zijn namelijk in onjuiste volgorde afgedrukt.

Men dient deze zin aldus te lezen:

Ik voeg hier direkt bij dat verderop het woord *werkeloosheid* wordt gebruikt waar *werkloosheid* is bedoeld (o.m. pag. 99, 100).

Onze excuses aan de auteur en de lezers.

Ook over hen heeft Henoch geprofeteerd
(Judas 14)

UIT DE SCHRIFT

283

Henoch, de front-soldaat

■ Henoch, de zevende van Adam af

Voordat Henoch werd weggenomen, is van hem getuigd, dat hij Gode welgevallig is geweest, Hebr. 11 : 5. In Gen. 5 horen wij waarom: Henoch wandelde met God. Wat dat betekent, krijgen wij duidelijker in beeld, als wij over die woorden de Schriftverbanden laten spreken.

Want in wat voor wereld leefde Henoch? Zo op het eerste gezicht lijkt Gen. 5 daarover niets te zeggen. Wij lezen daar het geslachtsregister van Adam, dat uitloopt op Noach, die alleen met zijn gezin de zondvloed zou overleven. Maar direct hiervoor, in Gen. 4 : 17-18, lezen wij het geslachtsregister van Kaïn, dat uitloopt op de brutale snoever Lamech. Als wij nu die twee geslachtsregisters naast elkaar zetten, dan valt iets op, waar Judas ons op attent maakt: Henoch is de zevende van Adam af. Maar uit die andere lijn is Lamech de zevende van Kaïn af. Henoch staat tegenover Lamech. Daarmee worden hier twee fronten tegenover elkaar gezet: vrouwenzaad en slangenzaad, kerk en wereld.

■ Toen de mensen zich begonnen te vermenigvuldigen

Uit Gen. 6 weten wij hoe de uitbundige wereld van Lamech een enorme zuigkracht heeft uitgeoefend op de kerk. En met succes! Het was pure verwereldlijking, wat de klok sloeg. Vermenging van kerk en wereld, ongebondenheid. Het was de tijd van de opkomst van een nieuw geslacht: 'toen de mensen zich begonnen te vermenigvuldigen', zo zet Gen. 6 : 1 in. De nieuwe generaties

zeiden: in Kaïns tenten daar beleef je nog eens wat. Je moet je niet isoleren. Wat dat inhield, bleek: Gods kinderen waren niet langer dankbaar voor de antithese, voor de strijd, die God in zijn genade had gezet, Gen. 3 : 15. Geleidelijk kwam er een andere levensstijl. Men was niet blij meer met de kerk. Gods woorden en daden raakten in het vergeetboek. In huwelijk en gezin werden de poorten naar de wereld opengezet. Dat betekent de afbraak van de kerk: het onderscheidingsvermogen gaat weg, de wereldgelijkvormigheid doet zijn intree, met alle gevolgen van dien: gemengde huwelijken, brood en spelen, losbandigheid en verlies van normbesef. In die wereld leefde Henoch.

■ Henoch, de frontsoldaat

Toch was Henoch geen zonderling, al was hij dan ook een éénling. Hij stortte zich ook midden in het leven van die dagen, maar zonder de grenzen uit te wissen, die God had gesteld. Hij bleef frontsoldaat, en bracht een sterk wapen in de strijd: het Woord van zijn God, het tweesnijdend scherpe zwaard. Henoch heeft het oordeel van de HERE onvermijdelijk zien aankomen en dat de goddelozen uit zijn dagen aangezegd: Zie de Here is gekomen met zijn heilige tienduizenden, om over allen de vierschaar te spannen en alle goddelozen te straffen voor al hun goddeloze werken, en voor al de harde taal, tegen de Here gesproken, Judas 14-15. Als wij daarbij maar blijven bedenken, dat tot die goddelozen ook mensen uit de kerk behoorden.

■ 'Ook over hen ...'

De profetie van Henoch is geen verleden tijd. Toen Henoch sprak, sprak hij tot de kerk van alle tijden en alle plaatsen, ter waarschuwing voor ons, over wie het einde der eeuwen gekomen is. Want Judas haalt de profetie van Henoch aan tegenover dwaalgeesten, die net als in de dagen van Henoch een valse vrijheidsleer de kerk indroegen. In vers 4 noemt Judas deze binnensluipers 'goddelozen, die de genade van onze God in losbandigheid veranderen en onze enige heerser en Here, Jezus Christus, verloochenen'. Het gaat om een vrijheidsleer, die geen vrijheid tót de wet, maar vrijheid ván de wet predikt. Het is de oude dwaling in nieuw gewaad. Maar ook meer dan een simpele herhaling. Het is dan wel alle eeuwen hetzelfde, maar er is ook voortgang. Want hoe rijker het evangelie opklinkt, hoe groter de grimmigheid van satan, waarmee hij tekeer gaat.

Zo zien wij ook vandaag de afval om zich

heengrijpen in evangelisch gewaad. En dan gaat het niet direct om losgeslagen levens of grote uitpattingen, maar om een leer, die doorwerkt, een tegen-evangelie, dat geen evangelie meer is. Vrijheid, gerechtigheid en liefde zijn ook vandaag modewoorden. En je kunt er hele goocheltoeren mee uit zien halen. De liefde is niet langer de vervulling, maar in werkelijkheid de vervanging van de wet geworden. De liefde is zo onbaatzuchtig, dat zij zichzelf tot wet geworden is. De mens zweert zichzelf trouw, en het leven op radicaal evangelische toer eist alle aandacht op voor deze wereld. Maar het leven wordt een ontaard leven, als het vervreemdt van God en zijn Woord. En alle drukte rónnd het Woord kan dat niet verbloemen. Dan zijn wij met onze eigen zaakjes aan de slag gegaan.

Maar de Here laat niet met zich spotten. Zie, de Here is gekomen, zegt Judas. Het oordeel is al in werking. God laat weten hoe Hij over zulke dingen denkt: zulk leven is met vruchteloosheid geslagen, en loopt stuk. Laten wij dan onze God vereren op een Hem welbehagelijke wijze met eerbied en ontzag, want onze God is een verterend vuur, Hebr. 12 : 28-29.

H. Jagersma

KERKELIJK LEVEN

Wat is gereformeerd?

We moeten voorzichtig zijn met zware woorden. Dat is de boodschap van ds. C. van der Leest in zijn boekje 'Wat is gereformeerd?' *. Niet alles wat onder ons min of meer is aanvaard, is 'onopgeefbaar gereformeerd'. De motieven van ds. Van der Leest zijn goed te begrijpen. Toch ook een paar kanttekeningen.

■ Zorgvuldigheid naar binnen en naar buiten

Ds. Van der Leest, predikant bij de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Delfshaven, vindt het belangrijk de vraag wat 'gereformeerd' is opnieuw aan de orde te stellen. Nu

* Uitg. De Vuurbaak, Groningen, 1983.

niet allereerst om stelling te nemen tegenover loslating van de Schrift of afwijking van de belijdenis, hoewel hij dat ook doet. De eerste bedoeling is de grenzen af te tasten van wat als echt gereformeerd moet worden aangemerkt – en dus moet worden gehandhaafd. Hij heeft de indruk dat die grenzen soms te ruim worden getrokken, zodat te snel een verbinding wordt gelegd tussen een bepaalde opvatting en de eretitel 'gereformeerd'. En dat is schadelijk, naar binnen en naar buiten. Binnen de kerken leidt het al te snelle gebruik van de uitdrukkingen 'gereformeerd' en – vooral ook – 'niet gereformeerd' tot onnodige verwijdering tussen broeders. Naar christenen buiten de Gereformeerde Kerken wordt daardoor een belemmering opgeworpen voor herkenning en toenadering.

Het is te begrijpen dat ds. Van der Leest zich wil inspannen om te voorkomen dat ideeën van sommige – of misschien wel van vele – 'vrijgemaakten' worden vereenzelvigd met wat gereformeerd heet. Dat is niet alleen nuttig als die ideeën meer te maken hebben met zoiets als de volksaard of met gewoontevorming dan met principiële overtuigingen. Ook zaken die we op principiële gronden als waardevol beschouwen, mogen we niet zonder meer als toetssteen hanteren voor de beoordeling van geloofseenheid.

Het is belangrijk om met onderscheiding te spreken.

■ Bijbel, belijdenis, kerkorde

Na een uiteenzetting van zijn bedoelingen met het boekje, geeft ds. Van der Leest het centrale antwoord op de vraag wat gereformeerd is. Gereformeerd-zijn betekent binding aan de *Bijbel* allereerst en daarmee annex binding aan de drie *formulieren van eenheid* en aan de op 'Dordt' teruggaande *kerkorde*. Dit antwoord is allerm minst nieuw. Van der Leest signaleert de overeenkomst op dit punt tussen de Akte van Afscheiding of Wederkeering van 1834, het 'Beding' van 1891 en de Acte van Vrijmaking of Wederkeer van 1944.

Deze drieërlei binding wordt vervolgens nader besproken.

Eerst behandelt ds. Van der Leest de binding aan de belijdenis. Hij laat zien dat het noodzakelijk is dat de kerk haar geloof belijdt: terwille van de eenheid, als concrete uitwerking van wat gehoorzaamheid aan de Schrift wil zeggen en als publieke verantwoording van wat zij gelooft.

Het is nodig de aard van de gebondenheid aan de confessie te onderkennen. Toetsing aan de Bijbel moet altijd mogelijk zijn.

Ook moet bedacht worden dat de belijdenis-

geschriften door mensen in een bepaalde tijd zijn opgesteld, wat onder andere betekent dat we nu wellicht hier en daar liever andere woorden zouden gebruiken. Het gaat om de inhoud van de belijdenis, niet om haar vorm. Ds. Van der Leest voegt daaraan toe dat het mogelijk is het onderscheid tussen vorm en inhoud te misbruiken als rookgordijn om een inhoudelijke afwijking van de belijdenis te camoufleren. Maar hij heeft gelijk als hij zegt dat het onderscheid toch zinvol is. Niet elke onvolkomenheid in de vorm hoeft tot herziening van de confessie te leiden.

Mijns inziens ligt dat anders, wanneer de kerk op grond van de Schrift tot een ander oordeel komt dan dat van de opstellers van de belijdenis. Dan is er wel reden voor herziening. Ds. Van der Leest meent dat dat toch niet altijd zo is. We moeten de belijdenis naar de Bijbel toe uitleggen, ook al verwijderen we ons daarmee van de bedoelingen die men er destijds in wilde uitdrukken, zo zegt hij. Maar zo'n behoudende opstelling kan toch gemakkelijk tot gewrongen interpretaties leiden. Gezamenlijk beraad over de wenselijkheid van herziening lijkt me dan een betere weg.

In een volgend hoofdstuk wordt de binding aan de kerkorde besproken. Op allerlei punten vloeit deze voort uit de Schrift. Specifieke regelingen hebben niet overal die zwaarte, maar willen wel schriftuurlijke uitgangspunten nader uitwerken. En terwille van de eenheid is het loyaal nakomen van gezamenlijke afspraken een goddelijke opdracht.

Het langste hoofdstuk in 'Wat is gereformeerd?' gaat over de binding aan de Bijbel. Van der Leest geeft hier geen thetische uiteenzetting over de aard van het gezag van de Schrift. Hij komt meteen bij zijn belangrijkste doel: hij wil 'onderscheiden tussen wat wel en wat niet evident bijbels is'.

Tegenover ongeloof en Schriftkritiek belijdt ds. Van der Leest de betrouwbaarheid van de Bijbel; daarnaast noemt hij ook onderwerpen waarover discussie mogelijk moet zijn zonder dat met de laatste ernst het wel of niet schriftuurlijk of het wel of niet gereformeerd-zijn van overtuigingen wordt geponeerd. Aan de hand van een serie voorbeelden wordt dit onderscheid verduidelijkt. Zo worden o.a. de aard en de lengte van de scheppingsdagen, deelname van vrouwen aan verkiezing van ambtsdragers, samenwerking met mensen buiten de Gereformeerde Kerken en volledige afwijzing van televisie, bioscoop en theater gerekend tot de

zaken die besproken moeten kunnen worden.

Nergens worden onderwerpen uitgebreid behandeld. Ze fungeren als voorbeelden om gereformeerden te manen tot voorzichtigheid als zij hun mening erover geven.

Dat betekent niet dat iedereen z'n mening maar voor zich moet houden. Nee, zegt Van der Leest, we moeten proberen verder te komen en naar elkaar toe te groeien.

Maar pogingen daartoe moeten wel ontspannen en zonder wantrouwen kunnen plaatsvinden.

■ Inderdaad voorzichtig zijn

Er bestaat binnen de kerken verschil van inzicht op diverse punten. Nu bedoel ik niet dat er ook bij ons helaas onverschilligheid voorkomt en heel wat gedachteloze wereldgelijkvormigheid.

Nee, ik bedoel dat ook tussen mensen die zich met liefde aan de HERE geven en die christelijk actief zijn, verschillen van mening voorkomen. Een probleem is dat aan de bespreking van die verschillen nog wel eens wat schort.

Nu is discussiëren over gevoelige kwesties altijd erg moeilijk. De verleiding om een gesprekspartner 'erger' voor te stellen dan met de feiten overeenkomt en de neiging om een conclusie te forceren door een machtswoord (het woord 'gereformeerd' kan zo worden misbruikt) zijn gevaarlijke valkuilen in elk twistgesprek. En die valkuilen zijn nog moeilijker te vermijden als de spanning van het gesprek wordt vergroot doordat medestanders meeluisteren of over onze schouder meekijken.

Ook discussies binnen de kerk zijn niet automatisch gevrijwaard voor kortsluitingen. Er is daarom waardering op te brengen voor de poging van ds. Van der Leest om sommige tegenstellingen tot hun ware proporties van meningsverschillen terug te brengen. Zijn voorbeelden vind ik ook overtuigend.

■ A en B

Ondanks mijn sympathie voor Van der Leests motieven en zakelijke instemming met veel van wat hij schrijft, heb ik toch ook behoefte een paar kritische kanttekeningen te plaatsen. Die kanttekeningen hebben betrekking op de puntsgewijze opsomming van stellingen die 'evident bijbels' zijn (steeds onder de letter A opgenomen) en meningen die vrij besproken moeten kunnen worden (de B-categorie).

Ik vraag me af hoe deze tweedeling zou moeten functioneren in onze onderlinge discussies. Na eerste lezing blijft de indruk

achter dat er een rubricering is gegeven, zodat nu de bespreking over de B-onderwerpen op een goede manier kan *beginnen*. Maar bij nader inzien is het de vraag of dat wel zo is. Immers, door onderwerpen in categorie B onder te brengen is al een beslissing genomen die in de ogen van sommigen nu juist inzet van de bespreking zou moeten zijn.

De onderscheiding tussen A en B staat of valt met de uitkomst van een onderzoek waaraan gereformeerden *samen* blijvend moeten werken. Het is niet zo dat de discussies die daarbij horen door zo'n onderscheiding al bij voorbaat op een bepaald spoor kunnen worden gezet. Ds. Van der Leest geeft over een hele serie onderwerpen zijn oordeel: sommige zijn wel en andere niet vrij voor particuliere meningsvorming. En dat oordeel is punt voor punt net zo overtuigend als de argumenten ervoor sterk zijn. Tot een onderscheiding tussen zoiets als A en B kan slechts per onderwerp worden besloten.

Op p. 42 schrijft ds. Van der Leest dat hij de verschillende gezichtspunten maar heel kort zal aanduiden. Hij vervolgt: 'Bij deze gelegenheid is de bedoeling immers niet, over de inhoud van het genoemde een discussie los te maken. M'n opzet is ordening aan te brengen in de vele onderwerpen die onder ons (kunnen) spelen'. Volgens mij kan het een niet zonder het ander. Want de aangebrachte ordening houdt een zekere standpuntbepaling in en vraagt daarom wel om een inhoudelijke discussie.

Het is zeker zinvol elkaar er in het algemeen aan te herinneren dat niet alle meningsverschillen kwesties zijn van wel-of-niet-gereformeerd. Maar wie dat wil concretiseren, begeeft zich in het gesprek.

Natuurlijk is ds. Van der Leest bereid tot dat gesprek. Hij geeft er in z'n boekje een aanzet toe. Maar het zou wel eens kunnen dat zijn presentatie van zoveel B-punten *en-bloc* daarbij eerder een belemmering dan een steun betekent.

■ Bij de tijd zijn

Ds. Van der Leest is erg bang voor verstar-ring. Terecht! Traditionalisme is een gevaar waarvoor de kerk ook vandaag op haar hoede moet zijn. Het is daarom goed elkaar kritische vragen te stellen als we al te zware woorden gebruiken om te verdedigen wat eigenlijk alleen maar gangbaar is.

Wie het gevaar van traditionalisme doorziet, heeft er ook een open oog voor dat elke tijd opnieuw eigen antwoorden vraagt, dat er voortgang kan en moet zijn in het besef van wat God nu van ons vraagt. Ds. Van der

Leest schrijft dat ook (b.v. op p. 20 en op pp. 53 e.v.).

Maar van hieruit is een tweede vraag te stellen over de verdeling van onderwerpen in een A- en een B-categorie. Stellig tegen de bedoeling van de schrijver in maakt die verdeling toch een *statistische indruk*.

Ik denk bijvoorbeeld aan het gereformeerde organisatieleven of ook het onderwijs. We moeten altijd uiterst voorzichtig zijn met een 'God wil het', zeker in de ambtelijke dienst. Maar in een tijd als de onze zou het nalatig zijn als we relativerend zouden spreken over b.v. CNV of GMV, over 'algemeen christelijk' of gereformeerd onderwijs.

Natuurlijk lezen we niet in de Bijbel dat er maar één mogelijke vorm van maatschappelijke organisatie is of dat er geen andere organisatie van christelijk onderwijs ooit denkbaar is dan de gereformeerde school.

Maar het onderbrengen van de vragen hierover in een categorie van particuliere inzichten kan gemakkelijk leiden tot miskenning van de grote belangen die hier in geding zijn.

Iets dergelijks geldt ook voor de waardering van de geschiedenis van de kerk. Ds. Van der Leest heeft gelijk als hij b.v. zegt dat tussen de Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerken de waardering van de 'vereniging' van 1892 nooit een grond voor scheiding kon en kan zijn. Maar het is wel onhistorisch als we niet dankbaar de invloed van het culturele élan van A. Kuiper in het gereformeerde leven zouden erkennen. Dat hoort er toch echt bij.

Iets dergelijks is ook het geval met de vrijmaking. Door de strijd rond de vrijmaking is het zicht op verbond en kerk verdiept: een verrijking van het gereformeerde leven.

Het kan in een bepaalde discussie zeker zinvol zijn te onderscheiden tussen wat evident bijbels en wat mogelijke nadere uitwerking is. Maar het lijkt mij niet vruchtbaar als zo'n onderscheiding zou worden gebruikt als een min of meer tijdloos minimum van wat gereformeerd is.

Eigenlijk heb ik – als er toch onderscheiden wordt – behoefte aan nadere verdelingen. Het is mogelijk warm te lopen voor een zaak, met klem van argumenten broeders en zusters op te roepen om mee te doen of om óók zó te gaan zien, zonder dat de geloofsgemeenschap verbroken wordt geacht met hen die om welke reden dan ook afzijdig blijven. Een gemeenschap verbieden met vuur op te komen voor wat zij in deze tijd ziet

als Gods opdracht, betekent een veroordeling tot bloedarmoede.

De waarde van een tweedeling, die er zeker wel is, moet toch niet worden overschat.

■ Argumenteren

Ds. Van der Leest heeft een belangrijke zaak aangesneden. Als waarschuwing om voorzichtig te zijn met grote woorden is zijn boekje op veel punten waardevol.

De noodzakelijke voortgang van het gesprek over allerlei punten is er vast en zeker bij gebaat als we die waarschuwing ter harte nemen.

Het gesprek moet voortgaan, b.v. over de ontwikkeling van de 'gereformeerde zede'. Afgesproken is dat collega-redacteur W. G. de Vries daarop binnenkort nog eens zal terugkomen.

Het gesprek moet voortgang hebben. We moeten elkaar niet te gauw met rust laten. Laten we maar argumenteren. Vanuit de Schrift, vanuit de confessie, vanuit een analyse van wat er vandaag in de wereld gaande is.

In een dergelijke argumentatie kan ook best het woord 'gereformeerd' vallen, maar dan wel gevuld, zodat het zoden aan de dijk van de discussie zet.

Dáár wringt mijns inziens de schoen. Wie in een gesprek wil poneren dat iets niet gereformeerd is, moet in het voorgaande al zoveel hebben gezegd dat het wóórd 'gereformeerd' ook achterwege kan blijven. Dán mag hij het ook gebruiken.

En vervolgens moet iedereen die spreekt antwoord verwachten, niet alleen adhesiebetuigingen, maar ook kritiek. Ter overweging.

Moeten we het dan altijd eens worden? Gelukkig is dat voor een samenleven als broeders en zusters geen voorwaarde, ook niet voor wederzijdse erkenning van confessionele trouw. Dat kan het boekje van ds. Van der Leest in herinnering brengen.

K. Veling

288 *Een kerkgebouw is er om te kunnen vergaderen: eredienst, verenigingen enz. Een mooi kerkgebouw en een goed orgel daarin werken positief in op de eredienst. Een kerkgebouw echter zonder dat daarin trouw het evangelie wordt verkondigd en waarin Christus niet centraal staat, is waardeloos. Kansels waar stenen voor brood gegeven wordt, jagen de gemeente uiteen. Daar wordt geen rust meer gevonden en kan de Heilige Geest niet werken. Gode zij dank, in de Westerkerk heeft het volle Woord van God geklonken en klinkt het vandaag nog. Ook in de periode waarin grote verwarring dreigde, zowel kerkelijk door de handelingen van de synode, als landelijk door de oprukkende Duitse legers.*

de kerk te Amersfoort-West

Gezien de groei van de gemeente had de Gereformeerde Kerk te Amersfoort indertijd behoefte aan een derde kerkgebouw. Dat werd gebouwd in het Soesterkwartier op een perceel grond waar al een verenigingsgebouw (Irene) met woning – later kosterswoning – stond.

Op 29 februari 1940 werd het kerkgebouw geopend door ds. B. Holwerda, de predikant van deze parochie. Gezien de geografische ligging kreeg het gebouw de naam Westerkerk. Het verenigingsgebouw 'Irene' bleef zijn naam behouden.

Ruim twee maanden na de opening brak de oorlog uit en werd Nederland binnen vijf dagen onder de voet gelopen.

In die tijd van spanning en verwarring waren de preken van ds. Holwerda actueel. Hetzelfde gold van de lezingen die hij hield voor de verenigingen. Hij sprak van grote beklemming en een somber vooruitzicht, maar stelde daartegenover wat de kerk belijden mag in Zondag 1 als onze enige troost. Nederland kreeg, nadat de wettige regering was uitgeweken naar Engeland, een Rijkscommissaris die met mooie beloften kwam, maar deze al spoedig met voeten trad. Daartegen kwam verzet, ook in Amersfoort-West, van ambtsdragers en gemeenteleden, J.V.-ers en M.V.-ers.

Al spoedig kwamen landgenoten, waaronder ook veel Joden, in de verdrukking door maatregelen van de bezettende macht. Deze mensen moesten geholpen worden. Tijdens vergaderingen in de Westerkerk werd hier-

over gesproken. Allerlei levensbehoeften konden toen al niet meer vrij gekocht worden, maar slechts tegen inlevering van bonnen. Onderduikers (vluchtelingen voor de vijand) konden daar echter niet over beschikken. De koster van de Westerkerk, br. Luit van de Weij en anderen, hebben toen, via relaties, overal in het land contacten gelegd met degenen die zich toen al op illegale wijze grote hoeveelheden bonkaarten verschaften. Dank zij deze contacten konden onderduikers worden uitgewisseld, en kwamen er ook bonkaarten voor hen en anderen beschikbaar.

Natuurlijk bleef al die activiteit niet onopgemerkt bij de Duitsers en hun handlangers. Er werd gearresteerd en gefusilleerd; er was ook verraad. Dat gevaar bedreigde ook de Westerkerk en met name de kosterswoning. De Gestapo begon argwaan te krijgen. Deze organisatie probeerde haar slag te slaan juist waar veel verzetsmensen hun 'hoofdkwartier' hadden. Door uiterste waakzaamheid en een waarschuwingssysteem, en ook dankzij koelbloedig optreden van o.a. de kostersvrouw als de vijand aanbelde, ging het geruime tijd goed.

In het kerkgebouw en 'Irene' waren vernuftige schuilplaatsen gemaakt om het verboden materiaal en zonodig ook mensen te verbergen. Toch nog onverwachts sloeg de Gestapo toe. Door een zijdeur van het kerkgebouw drongen de Duitsers naar binnen en verrasten de even van zijn rust genietende koster. Verzet had geen enkele zin tegen de zwaar bewapende militairen. Na afscheid genomen te hebben van de zijnen, ging hij mee.

'Houdt goede moed, God Zorgt'. Het betekende een afscheid voor altijd op deze aarde, maar dat drong toen nog niet tot zijn gezin en zijn mede-verzetsvrienden door. Groot was het verlies. Pogingen om Van de Weij te bevrijden, mislukten. Zelf zag hij nog kans, via een dienstdoende wasman in zijn gevangenkamp, een briefje naar huis te smokkelen met de oproep: 'maak de kerk schoon'. Dat gebeurde onder de ogen van de Gestapo, die bleef loeren om nog meer mensen te kunnen arresteren. Met gevaar voor eigen leven is al het geheime materiaal toen afgevoerd en daarmee ook het bewijsmateriaal tegen de koster. Kort daarna werden de gebouwen grondig doorzocht, maar er werd niets gevonden. Toch werd hij, dus zonder bewijs en alleen op grond van vermoedens, als 'staatsgevaarlijk' afgevoerd naar een concentratiekamp in Duitsland. Daar is hij langzaam lichamelijk gebroken. Geestelijk was onze koster echter tot het

laatst toe een steun voor zijn medegevangenen.

Ondanks deze droeve gebeurtenis ging het werk door. Steeds meer mensen moesten geholpen worden, zoals stakers van de hoofdwerkplaats van de spoorwegen in Amersfoort en, voor zover mogelijk, de gevangenen in het Amersfoortse concentratiekamp.

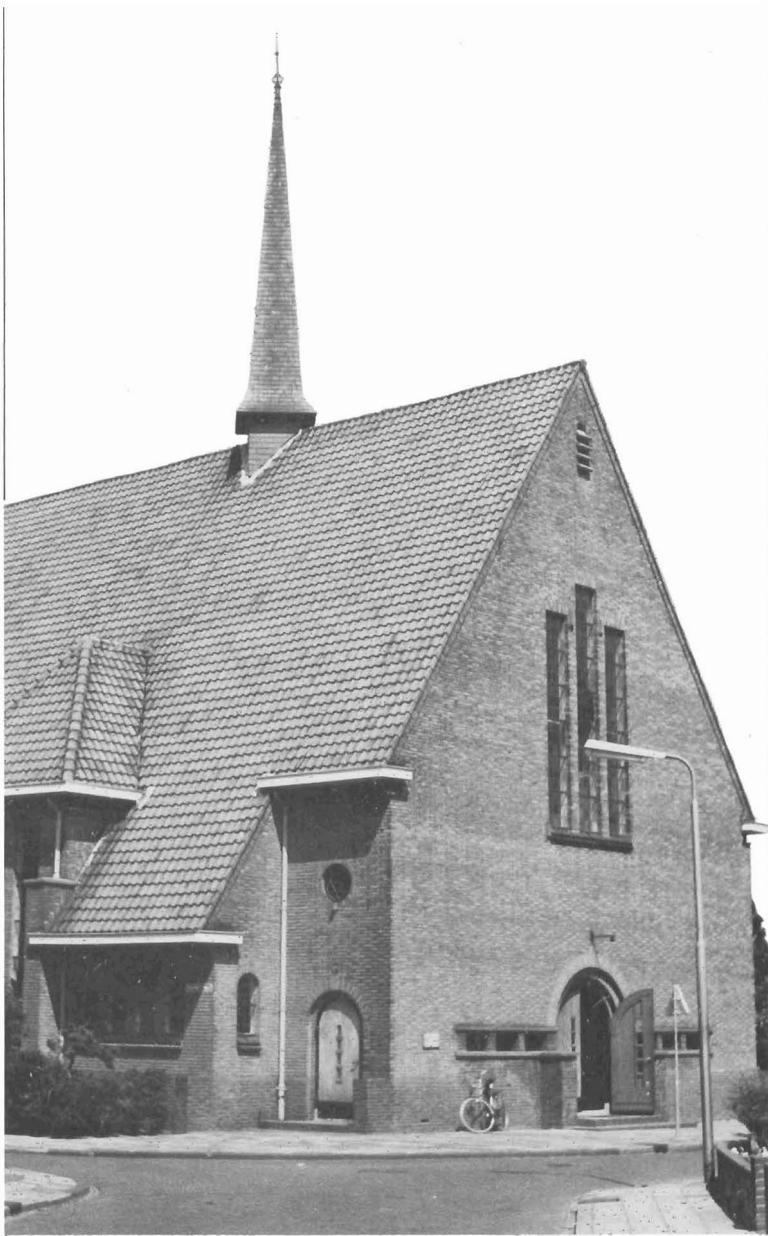
Na de gevangenneming en de huiszoeking verflauwde de aandacht van de vijand voor het kerkgebouw enigszins. Alspoedig was het weer volledig in gebruik en kwamen er ook meer (via Engeland) wapens ter beschikking. Om goed met wapens te kunnen omgaan, moet er echter mee geoefend worden. Er kwam dus behoefte aan een oefenplaats, die ook werd gevonden. Onder de vloer van de zalen van het gebouw 'Irene' was een prachtige gelegenheid. Via een luik in de vloer werd de kruipruimte daaronder ter lengte van ongeveer 15 meter uitgediept, zodat men er rechtop in kon staan. Met zandzakken werden de wanden verstevigd, en een slee gevuld met zand camouflerde het luik.

Alles werd zodanig geïsoleerd, dat het geluid van het schieten niet naar buiten doordrong. Aan het einde van de gang werd de schiet-schijf geplaatst. Alles was gereed om te kunnen oefenen.

Gode zij dank hoefde er bij de vele sabotage-daden niet veel geschoten te worden, maar als het nodig was, wisten de verzetsmensen hoe ze hun wapens moesten gebruiken. Ook ds. Van den Born wilde het eens proberen, maar hij schoot mis.

Zo kwam na veel spanningen en veel acties het einde van de oorlog. Ondanks de terreur was Gods Woord blijven klinken, ook in de Westerkerk. Geestelijke voeding, eerst doorgegeven door ds. Holwerda en later ook door ds. Van den Born, gaf kracht en rust.

Helaas ging de strijd in de kerk door. In Amersfoort was door de kerkeraad een 'Godsvrede' gesloten om het conflict te laten rusten tot de oorlog voorbij was, (zie E. T. van den Born, 'De geschiedenis der Vrijmaking te Amersfoort'). Na de bevrijding werd de kerkstrijd in alle hevigheid voortgezet, die uitliep op schorsing en afzetting van de dienaren des Woords, Van den Born en Holwerda en met hen praktisch de gehele wijkkerkeraad van de Westerkerk. Broeders die gedurende de oorlog met groot levensgevaar zich hebben ingezet voor hun medeburgers, omdat zij daarin een opdracht van de Here zagen, kregen de afzettingsbul d.d. 12 juli 1945, thuisgestuurd: onwaardig om de Here in de kerk te dienen. Gelukkig is hun trouw door de Here gezegend.

289

**De Westerkerk te
Amersfoort-West.**

Na de bevrijding van ons land volgde de Vrijmaking van de Kerk naar de norm die de Here gegeven heeft om ons gehoorzaam te institueren als Zijn gemeente.

De Here gaat door met Zijn werk. In 1956 werd de Gereformeerde Kerk van Amersfoort-West als zelfstandige kerk geïnstitueerd.

Chr. Padding

Het stiefkind van de Proefbundel – het Nederlands van nu (en straks) – heeft het moeilijk: Zowel de inleiding op het onlangs verschenen deputatenrapport als de Gereformeerde Kerkbladpers van deze tijd besteden er nauwelijks aandacht aan. Daarom vinden we het interessant dat ds C. J. Smelik in de Reformatie van 10 en 17 december 1983 deze kant van het berijmingsproject aan de orde stelt onder het opschrift: 'taalgeleerden'. Toch geloven wij dat zijn behandeling niet volledig is en hier en daar niet helemaal juist: Onvolledig is hij o.i. als hij citeert uit de Proefbundel Nieuwe Versie (NV) en uit mijn artikel in het octobernummer van Radix; onjuist lijkt ons zijn conclusie dat de NV van de Proefbundel alleen maar beter is dan de Oude Versie (OV) en dat van de NV alleen de twintig nieuwe psalmen nog toetsing behoeven.

We willen het hier door ons geponeerde nu proberen aan te tonen en halen daarbij ons bewijsmateriaal uit tweemaal een trits psalmen van de NV die a-select zijn gekozen. Uit de eerste tien psalmen na 'Arnhem': ps. 16, 17, 18; uit de laatste tien: ps. 142, 143, 144. Hier en daar hebben we de gegeven berijming vergeleken met de vertaling van het Ned. Bijbelgenootschap (NBG); en met correct Hedendaags Nederlands (HN).

De NV is een grotendeels nieuwe bundel

Als men de NV in details vergelijkt met de OV, dan blijkt dat van de 8000 versregels in de OV, er in de NV ruim 5000 grote of kleine veranderingen hebben ondergaan. Dat betekent dat de OV voor tweederde is veranderd en dat er dus eigenlijk een nieuwe bundel is ontstaan. Die zal uiteraard in zijn geheel weer getoetst moeten worden.

Eigenlijk hebben wij meer zorgen over de 130 gerestaureerde psalmen dan over de 20 opnieuw berijmde. Wij veronderstellen meer structurele eenheid aan te treffen bij de laatste groep dan bij de eerste. Maar dit zal nog onderzocht moeten worden.

Een nieuwe lap op een oud kleed

De Synode van Arnhem heeft de suggestie gedaan alle 'gij'-vormen te vervangen door 'U'-vormen. Dit hebben deputaten dan ook consequent uitgevoerd. Zo is een tweeslach-

tige tekst ontstaan: enerzijds doen al die 'U'-vormen hard modern aan in zo'n gewijde tekst (Wat is er tegen om een uniek Wezen als God, aan te spreken met: 'Gij'?; anderzijds treft men veel archaïsche vormen aan zoals: 'rechte zaak' (NV 17, I); 'onbedrieglijk' NV 17, I); 'U bemin ik' (NV 18, I); 'wees mij gedachtig' (NV 18, II); 'U wederstaat' (NV 18, IX); 'smaadheid' (NV 18, XIV); 'voor U die zege aan de vorsten biedt' (144, III).

Een duidelijk voorbeeld van zo'n nieuwe lap op een oud kleed is (NV 144, II), de eerste regel: 'Wat is de mens dat U aan hem wilt denken?' het enige woord dat in de OV is gewijzigd is: 'Gij', in: 'U'. De verheven stijl van 'Wat is de mens dat Gij', wordt verstoord door het fabrieksmatige: 'U'.

De NV is enerzijds beter, anderzijds slechter dan of even slecht als de OV

Ds Smelik haalt twee voorbeelden aan waaruit z.i. blijkt dat de NV beter is dan de OV. A-select hebben wij een aantal voorbeelden gevonden van het tegendeel, dus voorbeelden waar de NV slechter is dan, of even slecht is als de OV:

– *onjuist gebruikt zelfstandig naamwoord*: 'doe ook zijn zaad van *zatheid* zuchten' (NV 17, VII), 'zodat hun zonen *zat* gegeten' (OV 17, VII).

– *onvolledig werkwoord*: 'ik sloeg de vijand' (NV 18, XII), 'ik versloeg de vijand' (OV 18, XII).

– *onjuist gebruik lidwoord*: '(g)een gunst vragen' (HN), 'de gunst vragen' (NV, OV 16, II), 'dingen naar de gunst' (NBG).

– *onjuist gebruik voorzetsel*: 'iemand behoeven *voor* iets' (HN), 'wat U mij toeweens, wordt door U behoed' (NV, OV 16, III); – 'Toen hoorde God *uit* zijn paleis' (NV 18, II), 'in zijn paleis' (OV 18, II); – 'blies weg wat hem *tot* vijand was geweest' (NV 18, VI), 'wat hem vijandig was geweest' (OV 18, VI).

– *onjuist gebruik hulpwerkwoord van modaliteit*: – Deze geven in HN de verhouding weer waarin, naar het oordeel van de spreker, de inhoud van de zin zich verhoudt tot de werkelijkheid. In de Proefbundel zijn ze vaak overbodig: – 'blijft geven' (NV 16, IV), 'blijft toedringen' (OV 16, IV); 'wat ik mag begeren' (NV 17, II), 'wat ik moog' begeren' (OV 17, II), het concessieve 'ook' ontbreekt bij beide. ' 'wil mij verbergen' (NV 17, IV), 'berg me' (OV 17, IV); 'wil ons uitkomst

geven' (NV, OV 17, V), in de NBG staat hiervan niets. 'wil de Here de boze treffen' (NV 17, VII); 'U wilde met Uw rechterhand mij leiden' (NV 18, XI), 'uw rechterhand ondersteunde mij' (NBG); 'wil mij bevrijden' (NV 143, V), er staat niets in de NBG; 'wil mij aan hem niet overgeven' (NV 143, VIII), er staat niets in de NBG.

– *onjuiste beeldspraak*: – het mooie beeld: 'schaduw van Uw vleugelen' (OV en NBG), wordt in de (NV 17, IV) tot: 'schaduw'. 'fundament der aarde' (OV 18, VI) en: 'grondvesten der wereld' (NBG), wordt in de (NV 18, VI) tot 'fundament'. 'God die met zijn sterkte mij omgordt' (NV 18, X), i.p.v.: 'die mij met kracht omgordt'; (NBG); – 'ik stel de Heer voor mijn aangezicht' (NV 16, IV); – 'vlees zal altijd veilig wonen' (NV 16, IV); – 'vreugde van uw aangezicht beërven' (NV 16, V).

Wij menen met deze voorbeelden te kunnen volstaan om de volgende bewering aan te durven: de Proefbundel mist (ook in NV) eenheid van stijl, taal en conceptie; mist ook verband, inspiratie en leven. Het valt op dat men geprobeerd heeft voor de andere synodale eisen voor de psalmberijming (delen van) definities te geven: *Schriftgetrouwheid*: 'psalmen zijn verbondsliederen'; *Tekstgetrouwheid*: 'de tekst op de voet volgen'. Van *Hedendaags Nederlands* hebben we nergens een omschrijving kunnen vinden, wel een vlucht voor een omschrijving: 'op dit terrein bestaat veel verschil van mening'; dit is zo ongeveer alles wat er over 'hedendaags nederlands' staat in de inleiding op het deputatenrapport dat aangeboden is aan de Synode van Heemse (blz. 16). Zou deze soberheid in belangstelling-voor-taal zijn oorzaak vinden in het feit dat vooral theologen deze bundel hebben beoordeeld en/of gemaakt? Over de relatie: theoloog-taal, laat Erasmus de Zotheid zeggen: 'Zich te onderwerpen aan grammatica- of spellingsregels is, volgens hen (= de theologen, HV), in strijd met de waardigheid van de Heilige Godgeleerdheid. Toch is het maar een zonderling bewijs van de superioriteit der theologie, wanneer godgeleerden vrijelijk tegen de taalregels mogen zondigen, aangezien de nederigste handwerkslieden hetzelfde plegen te doen' (Erasmus, *De Lof der Zotheid*, vert. Mr. A. Dirkzwager, Paris, A'dam, 1949, blz. 219).

Uiteraard kende Erasmus niet de theologen die deel uitmaken van het deputaatschap psalmberijming, maar de moraal van dit zot

verhaal lijkt ons duidelijk: als berijmen in de eerste plaats een taalbezigheid is, dan moet dit ook in de eerste plaats worden verricht door mensen die met berijmd, metrisch proza(poëzie) kunnen omgaan, of dit nu is aangeleerd, of aangeboren: De dichter zal dan het maakwerk moeten verrichten, nadat de hebraïcus hem de kerngedachten uit een psalm heeft voorgelegd; daarna zullen de taalkundige en de theoloog controleren of de tekst goed is weergegeven.

De bekende hymnoloog ds G. F. W. Hergreen, verzorgde deze zomer op het internationale hymnologencongres dat in Budapest gehouden werd over het thema: 'Volkslied en Kerklied', een bijdrage, die is samengevat in 'Orgeldienst', het maandblad van de Vereniging voor Gereformeerde Kerkorganisten, december, 1983. Met een citaat uit zijn verhaal willen we eindigen:

'Ook daarin komen volkslied en kerklied overeen, dat zij als lied voor iedereen ook in de taal van 'iedereen' gezongen worden. Dat wil niet zeggen, dat 'iedereen' wel een kerklied kan maken, ook geen theoloog! Een kerklied kan op zijn inhoud theologisch beoordeeld worden, maar het is in wezen méér dan theologie: theologie is redenerend, argumenterend, het lied is poëtisch, dat wil zeggen werkelijkheid oproepend, als het ware tegenwoordigstellend. Zo te kunnen spreken is een dichterlijke gave, waarover niet iedereen beschikt. Het gaat om een woordkeus, die niet tot dode, vrome clichés leidt, maar die de woorden als het ware tot het uiterste mobiliseert, om het in het Woord gehoorde te re-representeren. Kerkliederen hoeven geen grote kunst te zijn, zij behoren wel voluit poëtisch te zijn. De dichter stelt zijn taal-creativiteit in dienst van de gemeente, door als het ware namens haar te antwoorden, biddend, dankend, belijdend, smekend, op het in haar midden klinkende Woord'.

– 'Paulus is 'doctor' (leraar) der volken, niet hun c a n t o r'. –

Wij danken de kernredactie van de 'Reformatie' hartelijk voor haar bereidwilligheid onze bijdrage te willen opnemen.

H. Veldman

Naschrift

Zoals al eerder is aangekondigd, zal ook de heer Bouwers nog over de psalmberijming schrijven. Wellicht is er daarna gelegenheid voor mij om nog eens op één en ander terug te komen.

C.J. Smelik

Doopvont van de
Geref. Kerk te
Enschede-Zuid

Rondom de doopvont I

Ruim drie jaar geleden ontvingen wij van Uitgeverij De Groot te Goudriaan een prachtig boek over het avondmaal. Het droeg als titel: Bij brood en beker en we hebben daaraan destijds brede aandacht gegeven (De Ref. 56 (1980-1981), 233 vv.).

Vorig jaar verraste dezelfde uitgever ons met een soortgelijk boek over de doop. Onder de titel Rondom de doopvont wordt ons thans een vorstelijk uitgegeven standaardwerk gepresenteerd, dat deels door dezelfde schrijvers als in 1980 verzorgd werd.

Het is een lust om in dit boek te lezen en de vaak breed gedocumenteerde informatie verrijkt onze kennis over de doop als sakrament van de christelijke kerk.

Tegelijk brengt al deze informatie ons eens te meer onder de indruk van de eeuwenlange strijd rondom het verstaan van de doop, de grond van de kinderdoop en alles wat daarmee annex is.

Zelf hebben wij in de gereformeerde kerken veertig jaar geleden een bittere strijd te strijden gehad over de grond en de zin van de kinderdoop, terwijl ook daarna dezelfde zaak opnieuw overwogen moest worden in verband met de doop van geadopteerde kinderen. Dat alles doet vanzelfsprekend met meer interesse grijpen naar de voorlichting in dit boek.

Voor alles willen wij de uitgever, de redactie en de schrijvers hartelijk gelukwensen met de verschijning van dit voorname boek.

Wij willen nu allereerst de lezers enige informatie bieden over de inhoud van dit omvangrijke werk (ruim 600 bladzijden).

Net als in het vorige boek is allereerst het woord aan J. P. Versteeg, de Apeldoornse nieuw-testamenticus. Hij biedt ons de exe-

gese van de teksten die in het Nieuwe Testament op de doop betrekking hebben.

Dit hoofdstuk is een boek-op-zichzelf. Wij hebben van de geduldige exegese met respect en waardering kennis genomen. In het betoog van Versteeg funktioneert als centrale formule: het heil ligt als heilshistorische werkelijkheid vast in de dood en opstanding van Christus, wordt als sakramentele werkelijkheid geschonken in de doop en wil nu ook als praktische werkelijkheid in de praktijk van het doen en laten beleefd worden. Al vinden wij het woord 'beleving' als omschrijving van het gelovig kennen van de werkelijkheid van het heil in Christus (vgl. b.v. Rom. 6 : 11) niet bijster gelukkig – de evenwichtige formule van Versteeg is uiterst zinvol. Wij hopen straks nog wat gedetailleerder op zijn boeiende verhandeling in te gaan.

Na de Schrift komt de historie. Die historie is ditmaal een zeer lange historie, zoals de lezer zal verstaan.

J. H. van de Bank informeert ons over de doop in de vroege kerk; W. Balke doet hetzelfde ten aanzien van de middeleeuwen.

Brede aandacht wordt besteed aan de reformatoren. K. Exalto schetst ons Luthers doopleer, W. van 't Spijker neemt ons mee naar Zwingli, Bullinger en Bucer en J. van Genderen heeft een exposé over Calvijns opvattingen, met een belangrijke bestrijding van de bekende kuyperiaanse dissertatie van G. Kramer. Dit alles is voorlichting op hoog niveau!

Bijzonder interessant is ook het opstel van C. Graafland over het Engelse puritanisme, dat zijn invloed ook in ons land heeft gehad in de zeventiende en achttiende eeuw.

Het valt sterk op hoe dezelfde problematieken als ons bij en na Kuypers doopleer hebben bezig gehouden, ook hier volledig aanwezig blijken te zijn. Belangrijke informatie over een niet zo bekend gebied!

T. Brienens geeft – als altijd – interessante informatie over de zeventiende en achttiende eeuw in Nederland. Wat was er toen vaak kwestie over de doop en de dooppraktijk! Geen wonder ook: de kerk werd almeer volkskerk en zo'n feit doet het zicht op de rijke inhoud van de kinderdoop noodzakelijk vaag worden. Het is een goede zaak dat W. van 't Spijker aparte aandacht gegeven heeft aan de doopsopvattingen bij de afgescheidenen (H. de Cock, H. P. Scholte, S. van Velzen, de predikanten Pieters en Kreulen e.a.). Terecht merkt de schrijver op dat men niet vanuit de door Kuypers bepaalde probleemstellingen mag teruglezen in deze geschiedenis 'om zo bewijzen voor latere standpunten te creëren' (426). Deze opmerking is

o.i. volkomen terecht; zowel E. Smilde als C. Veenhof hebben zich o.i. aan dit kwaad schuldig gemaakt.

C. Graafland komt dicht bij onze eigen tijd; hij geeft een breed hoofdstuk over de verdeeldheden over de doop binnen wat hij noemt: de gereformeerde gezindte. Daarbij voert hij A. Kuiper, G. H. Kersten en C. Steenblok, J. G. Woelderink en G. Oort-huys ten tonele.

Het spijt ons bijzonder dat in dit hoofdstuk K. Schilder vrijwel geheel ontbreekt en S. G. de Graaf zelfs volledig vergeten werd. Het kan toch niet moeilijk zijn om de kernmomenten van deze belangrijke theologieën op het spoor te komen! Nu moeten wij wél gedurende zevenenhalve pagina kennis nemen van de nuances tussen Kersten en Steenblok, maar de lezer krijgt alleen via Woelderink enig zicht op de worsteling over de doop in de gereformeerde kerken.

Intussen oriënteert Graafland ons op grondige wijze over de genoemde woordvoerders. In het vervolg van deze recensie hopen wij nog uitvoerig op zijn bijdrage terug te komen. R. H. Bremmer schreef een opstel over de bestrijding van de kinderdoop door Karl Barth. Hij informeert ons goed en toont zijn dogmatische slagvaardigheid in zijn kritiek op Barth.

De laatste hoofdstukken nam W. van 't Spijker voor zijn rekening. Het eerste van de twee analyseert de doop bij de moderne charismatische bewegingen en de pinksterbeweging, terwijl het tweede een treffende, diepzinnige meditatie is naar aanleiding van het doopformulier.

Wij citeren hieruit één passage:

'... Het heil van God bestaat in vergeving en vernieuwing, in rechtvaardiging en heiliging. Christus is immers een volkomen Zaligmaker. In Hem hebben wij alle heil. De vergeving en de vernieuwing hebben we op de wijze van het verbond, op de manier van de belofte, naar de aard van de verwerving. En de Geest eigent toe *wat wij hebben*.

Een merkwaardige manier van hebben is dit. Men moet het ook nog krijgen. Een merkwaardige manier van krijgen is dit. Men heeft het reeds! De grote vraag is hoe men het heeft en hoe men het krijgt.

Hoe hebben wij het, wanneer we zeggen, dat we het heil in Christus hebben? Het wil zeggen, dat we de vervulling van de belofte nimmer zullen ontvangen buiten Christus om, buiten de gemeenschap met Hem door het geloof.

En hoe krijgen we het, als het het heil van Christus blijft? Het wordt ons toegeëigend, als ons eigen bezit in ons leven verwerkelijkt,

doordat de Geest ons gewillig maakt om alles van Christus te verwachten' (565 v.).

Tussen deze grotere opstellen bevinden zich nog enige van kleiner formaat, maar daarom niet minder belangrijk. We geven de titels hier door: De doop bij Menno Simons (K. Exalto); het klassieke doopformulier (C. A. Tukker); de doop bij de Labadisten en hun bestrijders (C. Graafland); Wormser en Hoedemaker (L. G. Zwanenburg) en de doop bij réveil, zending en oecumene (C. Blenk). Het geheel wordt besloten met uitvoerige literatuuropgaven en registers.

Zelfs bij een boek van ruim 600 pagina's blijven nog wensen over. Zo vinden wij het jammer, dat de gronden voor de doop van geadopteerde kinderen nauwelijks besproken zijn. Men kan wel stellen dat de praktijk van de gereformeerden thans ruimer is dan vroeger, maar voor die verruiming zullen toch gronden aangevoerd moeten worden. Nu wordt deze zaak slechts zijdelings aange-raakt door Brienens (363, 387) en Bremmer (594).

Intussen zal het de lezer uit deze opsomming duidelijk geworden zijn, dat we hier met een boek van allure te maken hebben. Wie het koopt, betaalt veel geld (f 95,-), maar hij krijgt stellig waar voor zijn geld.

C. Trimp

Naar aanleiding van: W. van 't Spijker, W. Balke, K. Exalto en L. van Driel (red.), *Rondom de doopvont*. Leer en gebruik van de heilige doop in het Nieuwe Testament en in de geschiedenis van de westerse kerk. Uitg. De Groot, Goudriaan 1983, 619 p., f 95,-

Voetsporen van voorgangers II

In een bundel van veertien schetsen beeldt ds. C.G. Bos twaalf voorgangers van de Gereformeerde Kerken uit: Een kerkelijke portretten-galerij. Marnix van St. Aldegonde opent de rij. Het laatste portret is dat van Klaas Schilder. De manier waarop ds. Bos de voorgangers beschrijft, is boeiend. Hij biedt de lezer geen losse, op zichzelf staande portretten aan. De voorgangers functioneren in het kerkelijk leven van hun tijd. Ieder portret wordt zo een venster waardoor de lezer inkijk krijgt in een bepaalde kerkhistorische periode.

Het gaat ds. Bos om het kerkhistorische gebeuren. Dat hij daarbij personen als inval-

hoek gebruikt, is een goede methode. Daardoor komen vier eeuwen kerkgeschiedenis in een levendig daglicht te staan. De tijd van Marnix, Bogerman, Voetius, De Cock, Kuiper en Schilder komt tot leven. Het geheel levert voor de lezer een boeiend kerkhistorisch panorama op.

Van belang is uiteraard de vraag of de voorgangers wel op de juiste manier overkomen. Klopt hun portret? En zijn – om in de lijn van de titel te spreken – de voetsporen van de voorgangers wel goed te volgen voor de lezer? Het antwoord op die vragen kan zonder meer zijn: Ds. Bos heeft met kennis van zaken geschreven en dat in een heldere stijl. Stap voor stap neemt hij zijn lezers in de voetsporen van zijn voorgangers mee. Hij geeft goede inzicht in de gang van kerkelijke zaken en personen. Geen toestand verheerlijkt hij en geen enkele voorganger schildert hij als een heilige af. Hij tekent vier eeuwen kerkelijke werkelijkheid en daarin functioneren geen ideaaltypen maar mensen. Illustratief op dit punt is wat ds. Bos aan het eind van zijn laatste schets schrijft: 'Schilder was een mens van gelijke beweging als wij Ook prof. Schilder heeft het laatste woord niet gesproken. Daarvan getuigt onder andere het feit dat de discussie over verschillende van zijn opvattingen ook in de gereformeerde kring nog steeds voortduurt'. In deze kritisch-sympathieke geest heeft ds. Bos heel zijn bundel geschreven. Van Marnix tot Schilder komen we mensen tegen. Maar dan wel mensen die als voorgangers echt voetsporen hebben nagelaten. Hun levensloop was een bijbels wandelprogramma. En in dat voetspoor moeten de gebruikers van de schetsbundel verder. Ds. Bos zegt het in zijn schets over Klaas Schilder zo: 'Maar wel was hij een voorganger die duidelijke voetsporen heeft nagelaten, die ons zijn wandelen naar het Woord wijzen. In dat voetspoor zullen wij verder moeten . . . '.

In dat voetspoor moeten wij dus verder, d.w.z. in die wandel naar het Woord. En daartoe wil deze schetsenbundel hulpmiddel wezen. Ds. Bos ziet zijn bundel niet als een kerkhistorisch panorama zonder meer. Het gaat hem om de gebruikers van zijn bundel; om hun wandel naar het Woord vandaag. Vandaar dat er in iedere schets lijnen getrokken worden van gisteren naar vandaag. Dat komt met name uit in discussiepunten die zijn bijgevoegd bij iedere schets. Het gaat steeds om actualisering van het vroeger gebeurde. De keuze die vroeger moest worden gemaakt, is in principe dezelfde als vandaag. De voetsporen van voorgangers staan model, niet star en mechanisch, maar wel principieel.

Ze stimuleren een juiste taxatie van de eigentijdse kerkelijke situatie. Dat leren taxeren vandaag blijft het doel. Zo verschijnt bijv. in schets twee Coornhert – zeventiende eeuwse remonstrant – als voorloper van de Wereldraad van kerken. En zo wordt in schets 12 de lijn van Lindeboom doorgetrokken in Dit Koningskind, De Driehoek, De Wijngaard, Bralectah, De Luisterpost, G.V.A.D., De Verre Naasten enz.

De bruikbaarheid van de bundel werd vergroot door opname van een 'balans' aan het eind van iedere schets, door een literatuuropgave (een algemene en per schets een speciale) en door een jaartallenlijst.

Bij alle positiefs als punt van kritiek toch ook nog het volgende: In discussiepunt zes van schets één wil ds. Bos de ideeën van Sebastiaan Franck aan de Oud-Gereformeerden en de Geref. Gemeenten verbinden. Ik noem dat een voorbeeld van foute actualisering. Het punt van vergelijking – leven bij inwendig licht en dat Christus in de mens moet geboren worden – houdt bij Sebastiaan Franck iets totaal anders in dan bij deze groeperingen. Franck en genoemde gereformeerden zijn twee aparte werelden. De wortels zijn verschillend. Want Franck putte uit de speculatieve mystiek, uit het pantheïsme en uit het humanisme. En de historiciteit van Christus zei hem niets. Franck is spiritualist, dogmatisch gezien zelfs systeemloos. Maar bij de Oud-Gereformeerden en de Geref. Gemeenten gaat het om een andere wereld dan die van Franck. Bij hen past niet de naam 'Franck' maar 'Schortinghuis'. Ds. Bos zij hier herinnerd aan z'n eigen schetsen. In schets vijf op blz. 54 schrijft hij zelf: 'En de naam van Schortinghuis leeft vooral in kringen van de Geref. Gemeenten nog voort, naast die van Smytegelt, A. Brakel en andere 'oude schrijvers'. ' En even verder – op blz. 57 – schermt ds. Bos deze Schortinghuis juist af tegenover de mystiek: 'Schortinghuis wordt wel een mysticus genoemd. Maar het kenmerk van deze mystiek is, dat de genademiddelen niet worden gewaardeerd. De mysticus heeft de bediening van Woord en sacramenten tenslotte niet meer nodig voor de beleving en genieting van de gemeenschap met God. Hij stijgt daar bovengaan, om weg te zinken in God zelf, één te worden met God. Daarvan is bij Schortinghuis geen sprake. We moeten bij hem meer spreken van bevinding dan van mystiek'. De typering die ds. Bos hier van Schortinghuis geeft, is tegelijk typering van de Oud-Gereformeerden en de Geref. Gemeenten. Beide groeperingen zijn met de naam 'Schortinghuis' te verbinden. Beide zijn meer of minder zwaar bevindelijk.

Als er al mystieke trekken aanwezig zijn, dan zeker niet mystiek in de trant van Sebastiaan Franck. Streven naar 'diepe' ervaringen buiten Christus om zijn voor deze groeperingen niet representatief te noemen. En pantheïstische tendenzen, zoals het uit het oog verliezen van de afstand tussen God en het scheepsel, evenmin. En de bevindelijke 'ervaringen' uit die kringen gaan niet samen met een ontkenning van de historiciteit van Christus. Van dogmatische systeemloosheid is bij hen zelfs helemaal geen sprake. Genoemde kringen gaan juist gebukt onder zware dogmatische systeemdwang, het primaat van de uitverkiezing.

Maar bij dit punt van kritiek blijft alle posities staan. Ik hoop dat ds. Bos met deze bundel niet alleen de Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen zal bereiken. Zijn werkstuk kan een veel bredere lezerskring dienen. Wij, vrouwen, mannen en jongeren moeten in het voetspoor van de voorgangers verder. 'Voetsporen van voorgangers II' kan ons daarbij als hulpmiddel goed dienen.

F. van der Pol

N.a.v. C.G. Bos, Voetsporen van voorgangers II, Uitgave in samenwerking met de Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen, De Vuurbaak Groningen 1983, 161 pagina's, f 18,-.

Wij zien Jezus

Onlangs verscheen het tweede deel van de bijbelstudies over Hebreeën, van de hand van W.J. Ouweneel. In de recensie van deel I (*De Reformatie* 58 (1983), 220) heb ik de opzet van deze studies beschreven, en gewezen op de gebruikswaarde ervan in de kring van de gemeente. Ook in dit tweede deel treft ons weer de originele aanpak en de zorgvuldige uitleg van de tekst. Soms blijkt het moeilijk te zijn, de populair-wetenschappelijke opzet vol te houden; Ouweneel ontkomt er niet aan, sommige tekstkritische kwesties te behandelen (zoals bij 11,11 en bij het onderschrift (*subscriptio*) onder de brief in de handschriften). Als de geïnteresseerde bijbellezer al enig begrip heeft van de daarbij gehanteerde symbolen, dan nog zal hij geen kans zien de schrijver te volgen op zijn pad tussen alle tekstkritische klippen door.

Er is echter nog een veel belangrijker bezwaar aan deze bijbelstudies verbonden. De

schrijver is namelijk overtuigd chiliast; naar zijn mening is een duizendjarig vrede-rijk op aarde te verwachten. Deze opvatting wordt dan meermalen in de tekst van de brief aan de Hebreeën ingelezen, zelfs als daar nauwelijks aanleiding toe is. Enkele voorbeelden:

Naar aanleiding van 9,11 (tijd van herstel) en 9,28 (Christus zal nog een tweede keer verschijnen) spreekt Ouweneel over het vrede-rijk, dat inhoudt een nieuw verbond met het volk Israël. Zo wordt ook de term 'nieuw verbond' uitgelegd (p. 89/90) als een nieuw begin, dat God maakt met de 'rest' van Israël. De schrijver van Hebreeën laat echter juist zien, hoe de belofte aan Abraham (vele volken) gestalte krijgt in het nieuwe verbond. Christus is hogepriester, en wij worden gereinigd van dode werken, om de levende God te dienen (9,14).

Wanneer Hebr. 11 spreekt over de stad, die Abraham verwachtte, en het verlangen naar een hemels vaderland, interpreteert Ouweneel als volgt: het hemelse vaderland is 'de hemelse zijde' van het duizendjarig vrede-rijk'. Zo ook in Hebr. 12, als gesproken wordt over het naderen tot de berg Sion. Dan luidt de uitleg, dat het hier niet om de aardse aspecten van het komende vrede-rijk gaat, maar om de hemelse zijde ervan, zoals de hemelse heiligen (inklusief de Hebreeën) die zullen meemaken en in beginsel al bezitten (zie p. 59 en 84 van dit boek, curs. van mij).

Dit lijkt me een inkonsekwentie binnen de gedachtengang van Ouweneel zelf. De verwachting van een vrede-rijk projekteert dat rijk immers op aarde, in een fase vóór de voleinding. Als je dan daarnaast gaat werken met een 'hemelse zijde' van dat aardse vrede-rijk, geef je daarmee zelf het één-zijdige van je interpretatie aan. Dit nog afgedacht van de vraag wanneer dat vrede-rijk dan valt te verwachten. In Hebr. 12 is het centrale niet, dat er een ontmoeting komt, maar dat er een ontmoeting (naderen, een haast liturgisch begrip) is tussen de gemeente van Christus op aarde en de heilige God met zijn engelen. Deze ontmoeting geeft aan de liturgie van de kerk vandaag al een groot perspectief.

Wanneer men door de specifiek-chiliastische opvattingen van de schrijver heen ziet, valt in deze bijbelstudies nog zoveel waardevol materiaal te ontdekken, dat aan dit boek toch niet zonder meer voorbijgegaan kan worden. Te gebruiken met voorbedachten rade.

N.a.v. W.J. Ouweneel, *Wij zien Jezus*. Bijbelstudies over de brief aan de Hebreeën, deel II. Uitgeverij Medema, Vaassen. Prijs f 37,50.

P.H.R. v. Houwelingen